

Olav Skjevesland som praktisk teolog

AV HARALD HEGSTAD OG VIDAR L. HAANES

harald.hegstad@mf.no

vidar.l.haanes@mf.no

Fra professor til biskop

I sin tale ved nyttårsmottakelsen i Kristiansand 1. januar 2007 kommenterte Olav Skjevesland den posisjon i offentligheten som bispeembetet gir. «Biskopsembetet forsyner deg med et mikrofonstativ du ikke hadde før,» konstaterte han, men la til: «Selv om du kunne si vel så glupe ting tidligere!»¹

Vi skal ikke i denne artikkelen ta stilling til forholdet mellom kvaliteten på Skjeveslands ytringer før han ble biskop i 1998 og etter at han ble det. Trolig dreier det seg ikke om et spørsmål om kvalitet, men om en endret kontekst og om andre typer forventninger og krav. I denne artikkelen skal vi i første rekke konsentrere oss om Olav Skjeveslands rolle som praktisk teolog før han ble biskop. Spørsmålet om sammenhengen mellom «før» og «etter» får vente til en senere anledning. Det er likevel grunn til å bemerke at Skjevesland er en av de som har maktet å fortsette et faglig arbeid fra bispestolen. Det kommer bl.a. til uttrykk i faglige artikler og i faglig informerte bidrag i ulike sammenhenger, også fra den aller seneste tid.

En praktisk-teologisk pioner

I sin akademiske karriere kommer Olav Skjevesland for ettertiden til å bli stående som en pioner på den praktiske teologis område. Pionergjerningen ligger fremfor alt i det å løfte faget fra en ren seminartradisjon til å bli anerkjent som et regulært fagfelt innenfor teolo-

gien. Dette kom fremfor alt til uttrykk ved at han i 1994 ble tilsatt som professor i praktisk teologi ved Menighetsfakultetet. Med unntak av Bernt Støylen, hovedlærer ved Det Praktisk teologiske seminar, som i 1909 fikk bruke tittelen «professor», ble han dermed den første professor i dette faget i vårt land. Før det hadde han vært rektor ved MFs praktisk-teologiske seminar siden 1981, etter to år som fakultetslektor i homiletikk samme sted. Gjennom Skjeveslands år ved fakultetet gjennomgikk den praktiske teologi en utvikling fra å være noe studentene først fikk møte helt ved slutten av studiet, til å være noe man arbeidet med også underveis i studiet. En forutsetning for at dette var mulig, var ikke minst den innholdsmessige utvikling og styrking av faget som Skjevesland representerte.

Ulikt de fleste som blir professorer, tok Skjevesland aldri noen doktorgrad. Når han like fullt fikk tilkjent kompetanse som professor av en internasjonalt sammensatt komité, var dette på grunnlag av et omfattende forfatterskap med gode faglige kvaliteter. Skjevesland har i det hele tatt vist seg som en svært produktiv forfatter, både når det gjelder bøker og større og mindre artikler. Den omfattende bibliografien lenger bak i dette heftet (selv om den bare er et utvalg!) er et uttrykk for dette. Kompetansen som professor viste at det ikke bare dreide seg om et forfatterskap av stort omfang, men også av høy kvalitet.

Som praktisk teolog har Skjevesland hele tiden vært opptatt av sammenhengen mellom teologi som akademisk fag og det praktiske kirke- og menighetsliv. Det går derfor en naturlig linje fra hans virke som professor i praktisk teologi til det å gå inn i en kirkelig lederstilling som biskop. Da han kom til MF som lærer i 1979, var det fra en stilling som res.kap. på Nøtterøy (siden 1976). Før det hadde han gjort prestetjeneste både i Nordstrand (1970-72) og i Kampen (1975-76). Samtidig hadde han også vært beskjeftiget innen undervisning og faglig arbeid. Like etter at han var ferdig med teologisk embetseksamen i 1967 og praktikum i 1969, vikarierte han et semester som gresklærer ved MF. I 1970 utkom hans første fagartikkel: «Apostolatet i Det nye testamente» (Ung Teologi). Allerede i studietiden startet han som timelærer ved Menighetsseminaret, og han fortsatte inntil han flyttet til Nøtterøy som kapellan i 1976. 1973-74 var han lektor ved Diakonhjemmet.

Hadde Skjevesland villet, hadde han kunnet begynt i en akademisk lærerstilling på et langt tidligere tidspunkt. I studietiden gjorde han seg bemerket gjennom sin interesse for nytestamentlig teologi, og han fikk i 1974 kall til å bli lærer i NT ved MF. I sitt svarbrev til MFs styre at han satt stor pris på kallelsen, men at han så for seg en fremtid som prest, og at hans interesse i den senere tid hadde «dreiet seg noe bort fra det rent eksegetiske til det pastoral-teologiske felt, til forkynningsproblematikken og forkynnensens bruk av eksegese» (brev til Styret, 31/5-1974). Han skrev videre at kallsbrevet krysset det spor han mente å se fremover, samtidig som han kjente takknemlighet og forpliktelse over for det fakultet som hadde gitt ham den teologiske utdannelsen.

Han kom likevel til å arbeide videre med nytestamentlig teologi gjennom en periode som stipendiat ved Stiftelsen Kirkens Hus i Oslo (1974-75), der han arbeidet med en fremstilling av kirketanken i Det nye testamente. Denne utkom som bok i 1976 under tittelen *Kirken i Det nye testamente*.

MF ga imidlertid ikke opp håpet om å knytte til seg Skjevesland som lærer. I 1977 kom et nytt kall, denne gang til en stilling som lektor

ved praktikum. Denne gang sa Skjevesland ja, men ulike praktiske problemer førte til at han tiltrådte først høsten 1979. To år senere sluttet Ingemann Ellingsen, og Olav Skjevesland ble kalt til stillingen som praktikumsrektor.

Da Skjevesland ble kalt til rektor ved praktikum, uttalte dekanus Ludvig Munthe at hans teologiske grunnsyn var slik at det «vekker alles tillit», samt at hans «evne til kollegialt samarbeid er stor». Dette er karakteristisk for Skjevesland, som har en bibelsk, konservativ grunnholdning – men samtidig en irenisk form.

Et omfattende forfatterskap

Det er karakteristisk for Skjevesland at han alltid arbeider både med hodet og med pennen. Hans undervisning i homiletikk førte alt i 1981 til hans første prekenlære, *Broen over 2000 år*. Hans andre bok om prekenen kom i 1995 under tittelen *Det skapende ordet*. Bidrag til prekenlæren leverte han også bl.a. gjennom to bøker som gjennomgår tekstene i første tekstrekk: *Ordet i første rekke. Evangelietekstene i forkynnelse og undervisning*. Bind 1 kom i 1986 (advent-pinse) og bind 2 i 1987 (tiden etter pinse). Samme år kom boken *Ord i det blå?*, som var en analyse i en årgang norske radioandakter. I 1996 ledet han en nordisk plangruppe for et homiletisk forskerkurs, og endte opp som prosjektansvarlig, sammen med professor Sven Åke Selander i Lund på prosjektet «Luthersk prekenstradisjon i nordisk evangelisk kristenhet». Dette prosjektet ble i 2001 publisert i to bind under tittelen *Luthersk påskpredikan i Norden*, med innledende og oppsummerende bidrag fra Skjevesland selv.

Skjeveslands engasjement for homiletikken kom også til uttrykk i den rolle han spilte i dannelsen av *Societas Homiletica*, et internasjonal sammenslutning for prekenforskning. Denne organisasjonen ble stiftet under en konferanse i Oslo ved MF i juni 1993, og Skjevesland ble valgt til første president. Både gjennom dette forum og gjennom en rekke andre faglige kontakter bidro Skjevesland til å plassere norsk praktisk teologi inn i et internasjonalt fagfelt.

Ved siden av homiletikken underviste Skjevesland også i pastorallære. For ham innebar dette

faget ikke noe snevert fokus på prestens funksjon, men forutsatte en bred orientering mot menigheten. Et første viktig bidrag i bokform kom i 1984 med *Levende kirke. Om nådegaver, tjenestegjøring og menighetsbygging*. I 1993 kom boken *Huset av levende steiner. En teologi for menighetsoppbygging*. I 1998 utgav han *Morgendagens menighet. Ledelse og livsform*, denne gang med et sterkere fokus på kirkelig ledelse.

Ved siden av å skrive selv, har Skjevesland gjennom årene gjort en stor innsats som redaktør av faglige publikasjoner. Fremfor alt gjelder det hans innsats som medredaktør i *Luthersk Kirketidende*, en posisjon han hadde fra 1976 til 1998. Skjevesland er dermed den som, etter Gunvald Blom (red. 1877-1901) har vært redaktør lengst i dette tradisjonsrike prestebudet. I 1984 startet Skjevesland, sammen med praktikumskollegene, *Halvårsskrift for Praktisk Teologi*, som et tilleggshefte til *Luthersk Kirketidende*. Til og med årgangen 1999 var Skjevesland den drivende kraft bak utgivelsen av tidsskriftet.

Praktisk teologi som fag

I det første nummeret av *Halvårsskriftet* skriver Skjevesland en artikkel med tittelen «Praktisk teologi på norsk». Her peker han på den svake stilling faget har i norsk akademisk sammenheng, samtidig som han tar til orde for en sterkere fagliggjøring av den praktiske teologi. I denne sammenheng gir han også en sammenfattende bestemmelse av fagets plass og funksjon innenfor teologien:

«Praktisk teologi er den vitenskap som kritisk og konstruktivt ledsager kirkens praksis i dens selvoppbyggende og ekspanderende gjerning i verden.» (HPT h.1 1984, s. 4)

På denne måten plasserer han faget i et skjæringspunkt mellom vitenskap og kirke. Som vitenskap er den saklig og metodisk basert, samtidig som den finner sin normative forankring i kirkelæren og har som oppgave å bidra konstruktivt til kirkens liv. I artikkelen redegjør Skjevesland også for særlige utfordringer til de ulike praktisk-teologiske deldisiplinene, samtidig som han påpeker betydningen av å holde deldisiplinene sammen i enhetlig forståelse av den praktiske teologi.

De fleste som har arbeidet med praktisk teologi i Norge har gjerne nøyd seg med å gjøre en innsats innenfor en av den praktiske teologis deldisipliner. Også Skjevesland hadde sine faglige tyngdepunkter innen den praktiske teologi – i homiletikken og pastorallæren – men nøyer seg ikke med det: Som artikkelen fra 1984 er et uttrykk for, tar han også et ansvar når det gjelder å innholdsbestemme praktisk teologi som et helhetlig fagområde. Arbeidet med fagforståelsen fikk sitt fremste uttrykk i boken *Invitasjon til praktisk teologi* fra 1999. Ved siden av å presentere aktuelle problemstillinger innen de ulike enkeltfagene, gjøres det rede for den praktiske teologis faghistorie, og for ulike paradigmer for forståelsen av den praktiske teologis egenart. Det paradigme som åpenbart ligger forfatteren nærmest, er det han betegner som «menighetsparadigmet», som han sammenfatter under tesen «Praktisk teologi er læren om menighetsbygging», og nærmere innholdsbestemmer på følgende måte: «Det innebærer at praktisk teologi er det fag som konstruktivt og kritisk reflekterer over kirkens selvrealisering i verden, konkret ved at det bygges gudstjenestefeirende, forkynnende, undervisende og diakonale menigheter» (s. 52).

Det samme synspunktet på den praktiske teologis egenart hevder Skjevesland også i boken *Huset av levende steiner* fra 1992: «Praktisk teologi, tilspisset som pastoralteologi, blir således en samlende betegnelse for den faglige innsats som søker å avklare og formgi oppbyggingen av Guds menighet». Menighetsoppbygging blir for Skjevesland dermed ikke bare ett emne blant mange, men grunnleggende for forståelsen av hva praktisk teologi er for noe. I sin introduksjonsbok til praktisk teologi innfører han derfor ekklesiologien som den første av de praktisk-teologiske deldisipliner.

I *Invitasjon til praktisk teologi* reiser Skjevesland også spørsmålet om hvordan man skal forstå den praktiske teologis karakter av *vitenskap*. Uten å gå særlig dypt inn i de vitenskapsteoretiske grunnlagsspørsmål, peker han på at praktisk teologi bestemmes gjennom sitt særlige saksområde: Kirkens sendelse i verden. Fagets vitenskapelige karakter henger sammen med at det arbeider kritisk, strukturert og metodisk, og

at det fremsetter sine resultater i ordnet, publisert form (s. 60). Gjennom å analysere kirkelig praksis har faget en historisk-deskriptiv dimensjon. Samtidig har det et normativt-veiledende sikte, med henblikk på å bistå kirken i realiseringen av dens oppdrag. Praktisk teologi er derfor et fag av *systematisk-teologisk* karakter (s. 61).

Fokus på menigheten

Kirkens karakter av konkret og lokalt fellesskap er et viktig perspektiv i Skjeveslands ekklesiologi. Med utgangspunkt i det nytestamentlige nådegavebegrep peker han på at alle kristne har en oppgave i oppbyggingen av menigheten. Selv om tanken om et særskilt embete har sin berettigelse, må den ikke brukes til å passiviseres kirkens lemmer. Dette tema behandler han særlig inngående i boken *Levende kirke. Om nådegaver, tjenestegjøring og menighetsbygging* fra 1984, og viser en viss radikalitet i dette temaet når han hevder at CAs art V «Om embetet» bør underkastes «en mild sakkritikk» (s. 80). I samme bok behandler han også embetsteologien i mer spesifikk forstand, et tema han også fikk beskjefte seg med som leder av to kirkelige utredningskomiteer som begge førte fram til hver sin utredning: «Vigsling av kantorer» (1997) og «Embetet i Den norske kirke» (2001).

Skjevesland forutsetter i sin tenkning om kirken tilstedeværelsen av en bred folkekirke. Men han advarer mot å gjøre folkekirkebegrepet normativt på en måte som underslår sentrale sider ved det nytestamentlige kirkebegrep. Ikke minst er han skeptisk til en kirketenkning som ikke har rom for menigheten som konkret fellesskap. I sin egen kirketenkning synes han å stå nærmest det man kan kalle *reformbevegelsens* kirkesyn. Et slikt kirkesyn har tenkt positivt om folkekirken, men samtidig understreket betydning av det gudstjenestefeirende fellesskap som basis for kirkens liv og orden (jfr. behandlingen av ulike kirkesyn i *Huset av levende steiner*, s.73ff).

Sitt fokus på den lokale menighet som konkret fellesskap er noe Skjevesland har felles med sin svigerfar Eilert Dæhlin. Dæhlins arbeid, bl.a. med menighetsseminarene, springer ut av hans erfaringer i en aktiv kjerneme-

nighet i Oslo (Nordstrand). Også i mye av Skjeveslands menighetstenkning synes det å ligge en implisitt referanse til en liknende menighetssosiologi. Det meste av sin tid som lærer ved MF bodde han dessuten nettopp i Nordstrand menighet. Et interessant spørsmål er på hvilken måte Skjeveslands erfaringer fra en sammensatt kirkevirkelighet i Agder og Telemark de siste årene har påvirket hans menighetstenkning.

Svigerfaren er imidlertid langt fra den eneste inspirasjonskilde for Skjevesland. Blant hans egne lærere ved MF betydde særlig nytestamentleren *Sverre Aalen* mye og var med å inspirere hans interesse for nytestamentlig teologi. Innenfor sitt eget fagområde plasserer han seg i linjen av norske pastorallærere fra bl.a. Wilhelm Andreas Wexels, Gustav Jensen, Gabriel Skagestad og Johannes Smemo. Et sitat Skjevesland bruker på en artikkel om Skagestad (TTK 1983), passer forresten godt på Skjevesland selv som praktisk teolog: «En menighetslivets tenker på Skriftens grunn!» Sitt bredeste tilfang av faglige impulser henter han for øvrig fra internasjonal sammenheng, i første rekke fra Tyskland. Her har dessuten den praktiske teologi hatt en helt annen tradisjon som akademisk fag enn i vår egen sammenheng. Navn som Skjevesland stadig kommer tilbake til, er bl.a. Manfred Josuttis, Rudolf Bohren og Manfred Seitz.

Prekenen som skriftutleggelse i menigheten

I sine to bøker til homiletikken dekker Skjevesland et bredt felt av tema, fra homiletikkens og prekenens historie til prinsipielle spørsmål om hva som særkjenner en kristen preken, hvordan man konkret kan arbeide med en preken, ulike retoriske virkemidler og hva som kjenne-tegner prekener i bestemte situasjoner. Han er også opptatt av å vise det brede repertoar som finnes av prekentyper, han diskuterer sammenhengen mellom prekenen og predikantens person, og han er opptatt av prekenens kulturelle kontekst. Et annet spørsmål han har skrevet om, er forkynnelse i mediene, bl.a. på radio.

En grunnleggende problemstilling i det Skjevesland har skrevet om forkynnelse, er for-

kynnens karakter av skriftutleggelse. Han forutsetter at en preken ikke bare er en samling av predikantens egne tanker, men at den har Bibelen både som sin norm og sitt materiale. Forholdet mellom eksegese og homiletikk blir dermed et viktig tema for Skjevesland, et tema han ikke bare belyser teoretisk, men også gjennom konkret tekstarbeid med henblikk på prekenen. Sin kyndighet på dette feltet demonstrerer han ikke minst gjennom sine to bind med gjennomgåelse av alle tekstene i første tekstrekk fra 1986-87. Tittelen er et ordspill, men rommer også et klart program: *Ordet i første rekke*.

Et annet anliggende i Skjeveslands forståelse av prekenen er dens forhold til menigheten som sin viktigste kontekst. Arbeidet med homiletikk og med pastorallære/menighetsoppbygging er derfor ikke to atskilte tema, men hører nært sammen i hans tenkning. Han kan selv beskrive dette forholdet på følgende måte:

«Forkynnelsen skaper en troende flokk, fremkaller menighet. Derfor henger *homiletikken* uadskillelig sammen med *poimenikken*, for nå å bruke denne gamle fagterm på en viktig del av pastoralteologien. Hvis man ikke innser denne forbindelse, snakker man i verste fall om en forkynnelse som *ikke* har åndskraft og potensiale til å drive frem menigheter.» (*Luthersk kirketidende* 1985, s. 521)

For Skjevesland betydde denne sammenhengen mellom forkynnelse og menighet også en forpliktelse til aktiv forkynner- og prestedtjeneste, også mens han var akademisk lærer. Gjennom flere år som praktikumsrektor hadde Skjevesland en månedlig avløsertjeneste i Iladalen småkirke. Etter at han ble utnevnt til professor i praktisk teologi, meddelte han biskopen at han var disponibel for assisterende prestedtjeneste i Oslo bispedømme, gjerne i form av en fast, månedlig gudstjeneste. Dette var for Skjevesland et programmatisk uttrykk for den nødvendige forbindelse mellom teologisk undervisning og praktisk prestedtjeneste. Han anså det likeledes som umulig å skulle arbeide for en fornyelse av prekenen og homiletikkfaget uten selv jevnlig å stå i en forkynnerposisjon.

Det vi har sagt ovenfor om den grunnleggende betydning av de nytestamentlige tekstene, gjelder i Skjeveslands perspektiv ikke

bare for prekenen, men for hele den praktiske teologi. For Skjevesland er dette ingen lettvinnt biblisme, men bunner i et solid faglig arbeid med nytestamentlig teologi, der han viser godt kjennskap til nyere bibelforskning. Hans analyser og drøftelser av ulike praktisk-teologiske spørsmål gis som oftest en kyndig bibelteologisk forankring. Om en skulle anlegge et kritisk perspektiv på Skjeveslands arbeid i denne sammenheng, måtte det være å etterlyse en mer kvalifisert systematisk-teologisk refleksjon som en «mellomstasjon» mellom bibelteologi og praktisk teologi. Av og til kan overgangen oppleves litt brå, selv om det ikke betyr at Skjevesland er ukjent med hermeneutiske eller dogmatiske overveielser.

Bevissthet om kontekstens betydning

En annen faktor som gjør at Skjeveslands sterke skriftforankring ikke kan kalles biblisme, er den sterke bevissthet om *kontekstens* betydning som preger hans tenkning. I *Huset av levende steiner* (1992) utvikler han en modell for sin tenkning om menighetsoppbygging, der situasjonsanalysen spiller en stor rolle. Det dreier seg om «en pastoralteologisk modell med en dobbel forpliktelse: overfor de bibelske kriterier og samtidssituasjonen, dvs. de kulturelle og religiøse betingelser kirkens tjeneste i dag må forholde seg til.» Det dreier seg altså om «å tenke kirke i kontekst» (s. 95).

Til forskjell fra teologer som bygger sin situasjonsanalyse på egne erfaringer og inntrykk tok Skjevesland tidlig til orde for at den praktiske teologi må forholde seg til resultater og perspektiver fra sosialvitenskapene. Ja, han tar i denne sammenheng også til orde for et tettere integrasjonsforhold mellom sosialvitenskapene og teologien, der «kirken reelt tar opp i seg og lar seg utfordre av samfunnsvitenskapelig empiri, samtidig som det normative i Bibelens åpenbaring får beholde sitt primat.» («Folkekirken i teologisk og sosiologisk perspektiv», 1988, s. 152). I sin behandling av ulike praktisk-teologiske spørsmål røper han en utstrakt lesning av sosiologisk og annen samfunnsvitenskapelig faglitteratur. Ved ett tilfelle var han også selv delaktig i en empirisk undersøkelse, nemlig en spørreundersøkelse blant norske kir-

kegjengere om deres syn på gudstjenesten: *Rapport fra gudstjenesten* (1993, sammen med Pirjo Krabye). I en periode (1995–98) var han styremedlem i Stiftelsen Kirkeforskning (KIFO) og skrev allerede i 1993 en artikkel om «Kirkeforskning i et praktisk-teologisk fagperspektiv».

Som det framgår av sitatet fra 1988 i forrige avsnitt, har Skjevesland vært særlig opptatt av å understreke at samfunnsvitenskapelig empiri ikke tillegges en normativ posisjon som går på bekostning av teologiens forankring i Skriften. Teologien må derfor være kritisk til de interesser av normativ karakter som kan ligge til grunn for samfunnsvitenskapelig forskning, særlig når den beskjeftiger seg med religion og kirke. Dette kritiske anliggende utfoldet Skjevesland ikke minst i sin sterke kritikk av Knut Lundbys avhandling *Troskollektivet* i 1986 og 1987. Her kritiserte han bl.a. de teologiske premissene han mente å finne i bunnen av Lundbys sosiologiske arbeid. Sett i ettertid kunne en kanskje ønske at Skjevesland i litt større grad hadde latt seg utfordre av Lundbys empiriske funn før han satte inn sin teologiske kritikk.

Den praktiske teologis begrensning

Olav Skjevesland har vært i fremste rekke i å utvikle den praktiske teologi som akademisk disiplin i vårt land. Han har representert en kvalitetssikring og fagliggjøring som hans

etterfølgere i faget har kunnet nyte godt av. Selv om det dreier seg om et akademisk fag, har Skjevesland aldri mistet bevisstheten om at det dreier seg om en faglig aktivitet som har med Gud å gjøre. En kan bare nå et stykke på vei gjennom analyser og handlingsprogrammer. Til syvende og sist handler det også om å være lydhør for Gud og hans vilje. Dette perspektivet kommer ikke minst fram i en bok Skjevesland utgav i 1996 under tittelen *Sunn tro og sann åndelighet*, der han drøfter spørsmålet om åndelig dømmekraft og profetiens gave. Her peker han på at kirkelige strategier ikke bare må være tankemessig gode, men at de også må være relatert til Ånden:

«Strategier som både er reflektert tankemessig og gjennomlyst av Ånden, vil være det beste utgangspunkt for kirkens tjeneste inn i den fremtid som måtte komme. Kirkelig lederskap er ikke bare håndverk og management. Det griper feil dersom det ikke også har en åndelig dimensjon.» (s. 159).

På denne måte gir Skjevesland en viktig påminnelse om den praktiske teologis grunnlag – men også om dens begrensning.

For litteratur nevnt i artikkelen, vises det til bibliografien lenger bak i dette heftet.

Note

1 Talen finnes på <http://kirken.no/agder>